

УДК 378.09:378.147

ІННОВАЦІЙНІ ПІДХОДИ ДО ПРОЕКТУВАННЯ ЦІЛЕЙ НАВЧАННЯ У ВИЩІЙ ШКОЛІ

Літвінчук С.Б., Тайхриб К.А.

Миколаївський національний аграрний університет

Статтю присвячено проблемі цілеутворення у процесі професійної підготовки студентів у вищій школі. Проведено аналіз структурного компоненту освітнього процесу «цілі навчання», який можна використати для відбору змісту навчання. Цілеутворення доцільно застосувати для проектування технології процесу професійної підготовки майбутніх спеціалістів у вищих навчальних закладах. Методологічними основами цілеутворення виступають соціальні і державні замовлення, освітні стандарти, а також результати наукових досліджень потреб у спеціалістах з вищою освітою. У статті висвітлені лише окремі інноваційні підходи до проблеми цілеутворення у процесі професійної підготовки студентів у вищій школі.

Ключові слова: професійна підготовка, цілі навчання, цілеутворення, вища школа, технологія, навчання.

Постановка проблеми. Якість професійної підготовки майбутнього спеціаліста залежить від чітко спроектованої дидактичної системи, яка включає три основні блоки: цілі навчання, зміст навчання та методику організації навчального процесу. Організація процесу підготовки студентів за умови впровадження системно-діяльнісного підходу може підвищити ефективність професійної підготовки майбутніх спеціалістів у вищих навчальних закладах. Такий підхід пов'язаний із розробкою та вдосконаленням існуючих моделей професійної підготовки майбутніх спеціалістів та кваліфікаційних характеристик, із виявленням причин основних протиріч та розробкою нових технологій навчання.

Методологічними основами цілеутворення виступають соціальні державні замовлення, освітні стандарти, а також результати наукових досліджень потреб у спеціалістах з вищою освітою. Ціль висвітлює необхідність оволодіння навчальним матеріалом, формує свідоме ставлення до навчання, усвідомлення сприйняття змісту, тобто створює мотиваційну основу навчально-пізнавальної діяльності студентів.

Вважаємо за потрібне звернути увагу на те, що свідомо діяльність людини реалізується через визначення і досягнення запланованих цілей, а закінчується оцінкою ступеню її досягнення. Здійснення діяльності – це процес послідовної реалізації відповідної системи цілей. Важливе значення відіграє формування цілі в навчальній діяльності. Відсутність чітко визначеної цілі та змісту професійної підготовки майбутніх фахівців у значній мірі позначається і на мотиваційному компоненті навчально-виховного процесу. Студенти часто не усвідомлюють значимості тієї чи іншої навчальної дисципліни в їх професійному становленні.

Як зазначає В.В. Серіков: «Перший крок, який належить зробити в пошуку особистої парадигми освіти, – це усвідомлення даної проблеми в рамках предмета педагогіки, розуміння його у всій цілісності у вигляді відомої тріади – цільових, змістових і процесуальних характеристик навчання в їх єдності» [4, с. 93].

Означена проблема є актуальною у зв'язку з тим, що сформульовані цілі навчання в пояснювальній записці до типових навчальних програм з окремих дисциплін виражені в загальному

вигляді і потребують оновлення, уточнення для забезпечення можливості здійснення ефективної професійної підготовки майбутніх спеціалістів.

Методологічними основами цілеутворення виступають соціальні і державні замовлення, освітні стандарти, а також результати наукових досліджень потреб у спеціалістах з вищою освітою.

В історії педагогіки існує достатньо спроб визначення цілей навчання дисциплінам. Зокрема, Я.А. Коменський вважав, що основою цілеутворення повинен бути процес засвоєння, який у його трактуванні починається зі словесного тлумачення про речі, оскільки самі речі учнями ще не розрізняються [3].

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Проблема цілі та цілеутворення є об'єктом філософських (М.М. Трубников, М.Г. Макаров, А.Л. Чунаєва, Т.М. Козакевич, Б.С. Братусі), а також педагогічних (А.С. Макаренко, В.О. Сухомлинський, О.В. Лебедев, Б.Т. Лихачов, Г.М. Прохурова) досліджень, в яких визначаються відношення цілі і цілеутворення, здійснена спроба класифікації цілей, розглянута їх доцільність в історичному, філософському і гносеологічному аспектах та в педагогічній науці.

Цілі навчання повинні бути життєво необхідними, точними, систематизованими і повними без надлишку, тобто діагностичними по всіх основних властивостях особистості [5].

Виділення нерозв'язаних раніше частин загальної проблеми. Відомо, що цілі навчання в пояснювальній записці до типових навчальних програм виражені в загальному вигляді і потребують конкретизації, уточнення і систематизації для забезпечення можливості ефективного управління процесом професійної підготовки майбутніх фахівців у вищих закладах освіти. Вирішення окреслених вище завдань ефективно за умови створення фундаментальних основ єдиних наукових принципів, із яких можна сформулювати дедуктивний висновок і на його основі побудувати ієрархізовану класифікацію цілей навчання.

Мета статті. Тому доцільним вбачаємо дослідження інноваційних підходів до проблеми цілеутворення у процесі професійної підготовки студентів у вищій школі.

Виклад основного матеріалу. Сучасна педагогічна практика передбачає такі форми визначення цілей навчання дисциплінам у вищих навчальних закладах:

1. Через зміст теми чи її питань (наприклад: «вивчити теорему Варіньона», «вивчити методику розрахунку циліндричних прямокутних перерізів» тощо).

При вказаному способі цілеутворення виникають питання:

а) чи міститься в приведених цілях конструктивна основа для проектування навчального процесу?

б) чи можна із приведених трактувань спрогнозувати реалізацію цілей навчання?

Очевидно, що ні.

2. Через діяльність викладача (наприклад: «забезпечити студентів системою наукових знань про основні закони, теорії, методи науки», «формулювати у студентів систему знань, умінь і навиків для розв'язання практичних завдань» тощо).

Означена постановка цілей зосереджена на власній діяльності викладача. Плануючи свої дії, викладач не має можливості аналізувати їх наслідки, оскільки результати навчання не визначаються у такий спосіб постановки цілей.

3. Через внутрішні процеси і зрушення в навчальній діяльності (наприклад: «формулювати вміння самостійного аналізу умови задачі та способів її розв'язування», «розвивати навчально-пізнавальну самостійність студентів у процесі розв'язування задач»).

У зазначених формулюваннях знаходять відображення узагальнені освітні цілі на предметному рівні, а не на рівні окремого заняття чи окремого студента.

4. Через навчальну діяльність студентів (наприклад: «проведення розрахунків на міцність при деформації згину», «розв'язування задач на рівновагу матеріальних об'єктів»).

При такій постановці цілей не враховуються як оцінка результату навчання, так і його наслідки.

Крім того, доцільно звернути увагу на те, що традиційна «триєдина ціль» (дидактична, розвиваюча, виховна), яку має формулювати викладач до кожного заняття, часто перетворюється у відписку. В більшості випадків цих формулювань ніхто не читає, а цілі не виступають основою заняття, його ідеєю і переписуються із заняття в заняття.

Сучасні педагогічні інноваційні технології передбачають постановку цілей через результати навчання, які відображаються в діях студентів, надійно усвідомлюються, визначаються і перевіряються викладачем чи експертом.

В аспекті досліджуваної проблеми важливо підкреслити, що для проектування цілей навчання окремим дисциплінам доцільно використовувати такі основні положення:

1. Науково сформована ціль – вихідне положення педагогічної праці, найважливіший елемент цілісної структури навчальної діяльності, інтегруючий та системоутворюючий фактор, що закономірно визначає не тільки результати, але й етапи, форми, методи і засоби означеної діяльності.

2. Всі цілі складної розв'язування відповідної системи задач.

3. Процес цілеутворення умовно може бути представлений трьома взаємопов'язаними ланками, а кожна із них – двома етапами: утворення цілі (вибір або формулювання цілі); здійснення

цілі (перевірка правильності вибору і коректування цілі); оцінка ступеню досягнення цілі (оцінка ступеню досягнення як часткових цілей, так і загальної).

4. Науково сформульовані цілі сприяють ефективній організації індивідуальної та колективної діяльності студентів.

5. Формулювання цілей і завдань самими студентами сприяє прискоренню розвитку таких якостей особистості, як цілеспрямованість, наполегливість, кмітливість, організованість.

6. На основі отриманих знань і сформованих умінь та навичок студент навчається самостійно, розвиває творчу активність [2].

У процесі цілеутворення можна виділити глобальні та локальні цілі, а їх постановка у загальноприйнятій термінології може бути такою:

– діагностичною – це означає, що існують засоби і можливості перевірки досягнення цілі;

– операційною – у формулюванні цілі вказано на засоби її досягнення. Глобальні цілі описують вибір, а локальні – відповідну навчальну діяльність. Глобальна ціль є границею послідовності локальних цілей. Локальна ціль діагностично й операційно виражає норму, і в її визначенні вказано на засоби діагностики її досягнення.

У контексті вищезазначеного доцільно привести тлумачення В.П. Беспалько, який вважає, що ціль задана діагностично, якщо відповідні поняття задовільняють таким вимогам:

– визначення і їх ознаки настільки точно описані, що поняття завжди адекватно співвідносяться з його об'єктивним проявом (тобто з тим, що воно означає);

– прояви і фактори, позначені поняттям, мають категорію міри, тобто їх величина піддається прямому або непрямому вимірюванню;

– результати вимірювань можуть бути співвіднесені із відповідною шкалою оцінювання. Отже, для діагностичної (Д) постановки будь-якої цілі вимагається, щоб вона була точно описана (О), піддавалася вимірюванню (Вм) і щоб існувала шкала її оцінювання (Оц). Звідси отримуємо таку формулу діагностичної цілі:

$$Д = О + Вм + Оц.$$

Неможливість виконати хоча б одну операцію із формули діагностичності робить ціль недіагностичною [1].

Важливо підкреслити слушну думку про те, що: «Ціль у педагогічній системі повинна бути поставлена діагностично, тобто настільки точно і визначено, щоб можна було однозначно робити висновки про ступінь її реалізації і побудувати цілком визначений дидактичний процес, що гарантує її досягнення за вказаний час» [1; с. 43].

Глобальні цілі – важливі орієнтири педагогічної діяльності у вищих навчальних закладах. Наприклад, така ціль як «Формувати у студентів технічний стиль мислення» є типовим зразком глобальних цілей (ідеалів) – вона недіагностична й неопераційна.

Для сформульованої вище глобальної цілі приведемо приклади локальних цілей:

– навчити студентів прийомам пізнавальної діяльності при проведенні конструкторських розрахунків деталей машин, а також методиці технічних розрахунків спроектованих механізмів;

– розвивати вміння правильно підбирати та замінювати підшипники кочення у випадку виходу їх з ладу в тому чи іншому механізмі;

– формувати систему технічних понять для визначення реакцій опор підшипників кочення.

Всі вказані цілі є діагностичними й операційними, а в комплексі сприяють формуванню у студентів технічного стилю мислення, що свідчить про те, що глобальна ціль є границею послідовності локальних цілей.

Аналізуючи проблему цілеутворення, важливо звернути увагу на те, що цілі навчання також можна класифікувати за джерелами і способами утворення, а також за масштабами значення і обсягу часу.

1. За джерелом і способом утворення можна розглянути такі цілі: внутрішні або ініціативні (формується людиною самостійно у процесі діяльності); зовнішні (задаються зовні, як це має місце у випадку педагогічних систем, для яких цілі задаються суспільством).

Зовнішні і внутрішні цілі відрізняються між собою способом зв'язку цілей з потребами (індивідуальними або груповими), що спрямовують суб'єкта на досягнення цілей.

Якщо зовнішні цілі формулюються у вигляді сукупності вимог, нормативів, наказів тощо і накладаються на існуючі потреби і мотиви окремої людини, то внутрішні цілі зростають з потреб і мотивів. Зокрема, в першому випадку зв'язок між цілями і потребами (мотивами) утворюється в напрямку від цілей до мотивів (ціль – мотив) – ціль вибирає мотив; у другому – в напрямку від потреб і мотивів до цілей (потреби чи мотиви – цілі), і в цьому випадку мотиви трансформуються в цілі.

2. За масштабом значення і обсягу часу можна розрізнити такі цілі:

– ціль – ідеал (ідеал або «надзадача» – це той кінцевий бажаний результат, до якого можна лише прагнути, постійно наближаючись). Ідеали – або «надзадачі» – виступають як критерії для визначення і вибору конкретних цілей, а цілі є підставою для визначення задач;

– стратегічні цілі (під стратегічними цілями і задачами розуміють довгостроковий бажаний результат);

– тактичні цілі (визначають як проміжний бажаний результат у близькому майбутньому);

– оперативні цілі (визначають як бажаний результат у даний момент).

Приведена класифікація цілей навчання може бути дидактичним підґрунтям відбору змісту навчання для конкретних дисциплін і основою технології процесу професійної підготовки майбутніх спеціалістів у вищій школі.

Слід зазначити, що особливо важливим етапом при проектуванні цілей навчання є організація процесу перевірки ступеню реалізації цілей. Така задача може бути розв'язана у випадку, коли цілі навчання виражені у вигляді вмінь, мають категорію міри, а результати вимірювання можуть бути відповідно оцінені. Основний критерій досягнення цілей навчання – актуалізація наявних знань, а також розв'язування студентами практичних і дослідницьких задач.

На основі вищезазначеного можна дійти висновку, що проектування цілей навчання дисциплінам – формування у студентів системи вмінь із розв'язування будь-яких задач, зокрема, типових, загальнопізнавальних, творчих, професійно важливих, інтелектуальних тощо.

Модернізація освітнього простору передбачає розробку такої системи цілей навчання, яка, враховуючи передовий педагогічний досвід навчання у вищих навчальних закладах, досягнення педагогічних наук, визначається потребами суспільства в умовах ринкових відносин і представляє собою максимальне відображення цих потреб.

Висновки і пропозиції. У статті висвітлені лише окремі інноваційні підходи до проблеми цілеутворення у процесі професійної підготовки студентів у вищій школі. Подальші дослідження із сформульованої вище проблеми вбачаємо у детальному розкритті продуктивного діяльницького підходу до визначення цілей навчання студентів у вищих навчальних закладах.

Список літератури:

1. Беспалько В.П. Слагаемые педагогической технологии. – М.: Педагогика, 1989. – 191 с.
2. Крейтсберг П.У. Понятие целей обучения // Проблемы конкретизации целей обучения и воспитания. – Тарту, 1992. – С. 98–106.
3. Коменский Я.А. Дидактические принципы. – М.: Учпедгиз, 1940. – С. 14.
4. Сериков В.В. Образование и личность: теория и практика проектирования педагогических систем. – М.: Изд. корпорация «Логос», 1999. – 272 с.
5. Чернилевский Д.В. Дидактические технологии в высшей школе: Учеб. пособие для вузов. – М.: ЮНИТИ – ДАНА, 2002. – 437 с.

Литвинчук С.Б., Тайхриб К.А.

Николаевский национальный аграрный университет

ИННОВАЦИОННЫЕ ПОДХОДЫ К ПРОЕКТИРОВАНИЮ ЦЕЛЕЙ ОБУЧЕНИЯ В ВЫСШЕЙ ШКОЛЕ

Аннотация

Статья посвящена проблеме целеобразования в процессе профессиональной подготовки студентов в высшей школе. Проведён анализ структурного компонента образовательного процесса «цели обучения», который можно использовать для отбора содержания обучения. Целеобразование целесообразно использовать для проектирования технологии процесса профессиональной подготовки будущих специалистов в высших учебных заведениях. Методологическими основами целеобразования выступают социальные и государственные заказы, образовательные стандарты, а также результаты научных исследований потребностей в специалистах с высшим образованием. В статье изложены отдельные инновационные подходы к проблеме целеобразования в процессе профессиональной подготовки студентов в высшей школе.

Ключевые слова: профессиональная подготовка, цели обучения, целеобразование, высшая школа, технология обучения.

Litvinchuk S.B., Taikhryb K.A.

Mykolaiv National Agrarian University

INNOVATION APPROACH TO THE PROBLEM OF THE AIM FORMATION IN HIGH SCHOOL

Summary

The article is dedicated to the problem of aim formation in the process of professional training of students in high schools. It gives the structural analysis of the «aim of education» component of the educational process, that can be used for selection of the content of education and for projecting of the students' professional training process technology in high schools. The methodological foundations of goal-settings are social and public orders, educational standards, as well as the results of scientific research needs in specialists of higher education. The article highlights some innovative approaches to the problem of goal-setting in the process of professional training of students in higher education.

Keywords: professional training, the aims of education, the aim formation, high school, training technology.